

AD 1870

HISTOARYSKE KOMMISJE
DE EASTERWIERRUMER
FREONERÛNTE

2005

Ds. Sybrand Mancadan

12¹/₂ / Sybrandus Jacobi Mancadan .

Ⓢ
Sopria Haijonis Walrus
Widdo binnen deſe stads
as it is alhier getrouwt.

Kees Hoogakker

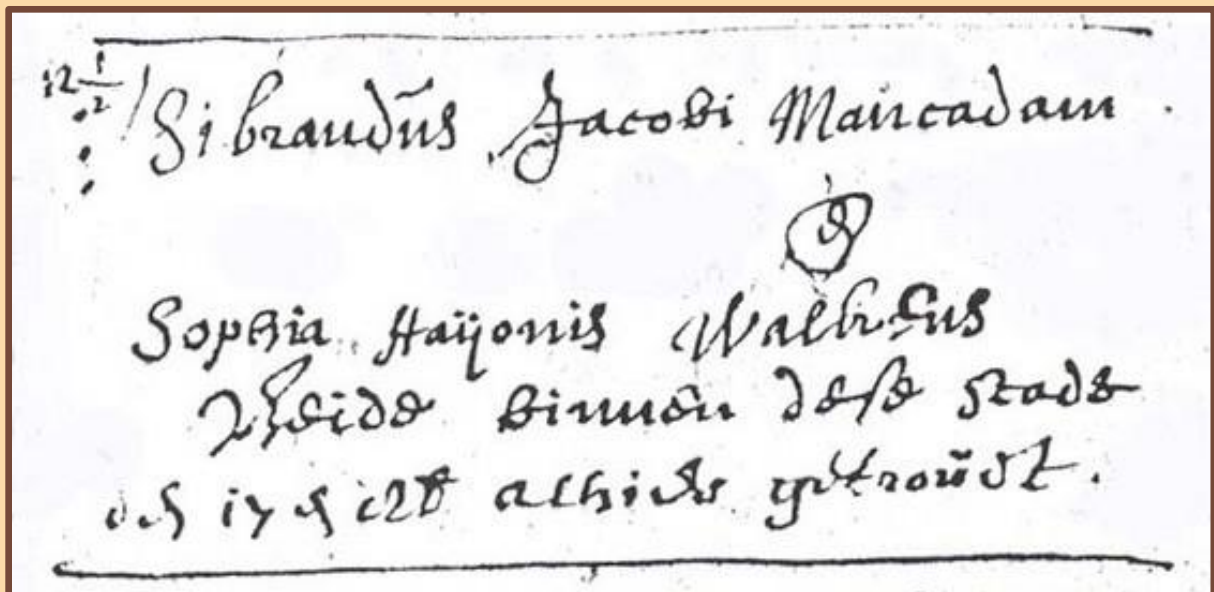
Fries Museum

Ds. Sybrand Mancadan: 'een liederlijk sujet'

In de publicatie 'Grootste Friese landschapsschilder uit de Gouden eeuw, Jacobus Sibrandi Mancadan'. Vertelde ik het verhaal over een voorouder om trots op te zijn. Deze Friese landschapsschilder kreeg drie kinderen, waarvan er twee in leven bleven.

Zijn enige zoon Sybrand trok ook de publieke aandacht, echter op heel andere wijze. Nu kunnen we lachen om zo'n liederlijk figuur onder je verre voorouders, toentertijd zal hij beslist het zwarte schaap en DE grote schande van de familie geweest zijn...

Sybrand werd geboren op donderdag 30 oktober 1636 in Oosterwierum, Friesland. Als jongeling ging hij theologie studeren, achteraf gezien vast niet zijn eigen keuze. Veel familieleden uit moeders familie waren namelijk predikant. Hij was toen al een vrolijke levensgenieter met scherp oog voor 't vrouwelijk schoon. Dat dit niet zonder gevolgen bleef, merkte hij al op z'n 17e. Hij had zijn vriendinnetje namelijk 'met kind geschopt'. Beide ouders zullen op een huwelijk hebben aangedrongen en hij trouwde als 'bedienaar des Goddelijken Woords' tijdens zijn studie tot predikant, op 18 jarige leeftijd op zondag 17 oktober 1655 in Franeker met de 20-jarige predikantsdochter Sophia Hayonis Walckens.

Hun enige zoon, genaamd Johannes werd krap zes maanden later gedoopt op donderdag 13 april 1656 in Franeker in de Oldehoofsterkerk door zijn opa Haijo Johannes Walckens, die daar toen predikant was.

Sybrand werd beroepen in zijn geboorteplaats Oosterwierum en was daar predikant van 11 april 1659 tot 15 juni 1676. Zijn vrouw Sophia overleed vóór 1671, ten hoogste 37 jaar oud.

Sybrand hertrouwde, 35 jaar oud, op donderdag 17 december 1671 in Leeuwarden met de weduwe Tryntje Gerryts. Zij overleed jong en binnen drie jaar na dit

tweede huwelijk, trouwt Sybrand voor de derde keer, 38 jaar oud, op woensdag 22 mei 1675 in IJlst, Friesland met Catharina Mederhuys.

[pentekening van het NH kerkje te Oostwierum]

Sybrand was, ondanks het feit dat hij het woord Gods verkondigde, blijkbaar nogal een losbandig en liederlijk figuur die de regels van de kerk niet altijd even serieus nam. Hij werd dan ook op 15 juni 1676 als predikant te Oosterwierum afgezet wegens:

- 1 °. *onkuischheid, vóór het huwelijk gepleegd met zijne derde vrouw Catharina Abrahami Mederhuijs, Nota Bene eene predikants-dochter,*
- 2 °. *„een langen treijn van menigvuldige dronckenschappen”,*
- 3 °. *„bijna een algemeene tegenheit der Gemeynte in Oosterwijrum tegens sijn E. persoon”,*
- 4 °. *"andere ergerlycke misvallen een Predicant niet betamende".*

Hij zou echter, indien hij zich wel gedroeg, na een half jaar weer beroepbaar zijn. Op 30 april 1679 werd hij te Tjerkgaast 'ingehuldigd met aandringende predikatiën'. Al spoedig echter werd hij weer beschuldigd van verschillende zonden.

Na eerst enige tijd geschorst geweest te zijn, is hij eindelijk, 4 October 1682, 'wegens vele en sware aanhoudende zonden, en zig verbeterende als de jonge Wolven, die dagelijks erger worden, met eenparige stemmen van het Heilig Predikampt gedeporteert als sijnde een liederlijck sujet'.

[NH kerkje te Tjerkgaast]

Blijkbaar zag Sybrandus noch in Friesland als in andere provincies nog kansen en vertrok voor de VOC naar Kaapstad, Zuid-Afrika. Drie jaar eerder was daar de

HISTOARYSKE KOMMISSJE "DE EASTERWIERRUMER FREONERÛNTE"

nieuwe kommandeur [later Gouverneur] Simon van der Stel in 1679 op de Kaap aangekomen.

Van der Stel vestigde nieuwe nederzettingen bij Stellenbosch [vernoemd naar zichzelf en de eikebomen die hij en zijn zoon er lieten planten] zo'n 50 km van Kaapstad verwijderd.

In 1682 wordt 'n kollege van vier Heemraden op Stellenbosch in 'die lewe groep' en kort daarna 'n skool en 'n onderwyswoning gebou.

Sybrand Mankadan aanvaar diens as onderwyser, voorleser en sieketrooster'.

In 1687 trouwt Sybrand voor de vierde maal op het Kasteel aan de Kaap in Kaapstad, Zuid-Afrika met weduwnaar Maria Catharina Swaanswijck. Onze Sybrand blijft ook daarna een losbandig leven leiden, "lief vir die bottel" ofwel een dronkelap, maar dat werd in de jonge kolonie meer getolereerd door een gebrek aan 'blanke burgergesinne'. Hij verwekt, oh schande een 'slavinne kindt', genaamd Maria en gedoopt door hemzelf? op Stellenbosch 8 januari 1690. Hij is in elk geval daarbij aanwezig.

Aangezien hij de enige in Stellenbosch was met een echte Universitaire opleiding werd hij zelfs gekozen als 'Secretaris van den Geregte der gemelte Colonie an Stellenbosch'.

Op 30 mei 1692 kocht hij zich nog een slaaf genaamd Titus, 25 jaar oud en afkomstig van Java voor 70 Rijksdaalders. Een niet gering bedrag!

Hij overleed vóór zondag 9 augustus 1693 in Stellenbosch, Zuid-Afrika, ten hoogste 56 jaar oud. Zijn nagelaten weduwe Maria hertrouwt op die datum, door het enorme gebrek aan blanke vrouwen zoals toen gebruikelijk, ongeveer 6 weken na zijn heengaan, met Jan Geel.

Uit de preek van ds. Charles Fensham ter ere van het 300 jarig bestaan van de Hervormde gemeente Stellenbosch, op 1 November 1986 in het Afrikaans;

Die Stellenbosse gemeente op 8 November 1686 gestig is, was hier nog geen dorp nie. Daar was net 'n paar plase hier en daar. Die wêreld het vol gestaan van bome en struik. Dit moes die vryburgers eers verwyder voordat hulle hul landerye kon aanlê. Dit was harde werk en heelwat vryburgers het ná aanvanklike pogings tou opgegooi. Nou vier die gemeente al sy driehonderdjarige bestaan. Die manne wat vir hierdie werk kans gesien het, was dikwels ruwe gaste, volgens die ou dokumente. Hulle het geen belangstelling vir die kerk en die godsdiens gehad nie.

Daar was 'n klein groepie stabiele mense met huisgesinne wat al vroeg om onderwys vir hul kinders gevra het. Uit hierdie mense, 52 in getal, is die eerste gemeente gevorm. Hier was 14 jaar geen predikant nie.

Die gemeente en die kinders was uitgelewer aan die sieketrooster, **Sybrand Mancadan**, 'n geskorste predikant wat lief was vir die bottel. Met so 'n begin sou 'n mens nie veel vrug in die gemeente verwag het nie. Die gemeente is pas gestig toe oorval 'n groep Franse Hugenote die wankelende en sukkelende groepie lidmate.

HISTOARYSKE KOMMISSIE "DE EASTERWIERRUMER FREONERÛNTE"

In Oktober 1688 kom Simon van der Stel vir sy verjaardag na Stellenbosch en saam met hom bring hy twaalf wavragte Hugenote, o.a. Pierre Simond, hul predikant. Op 17 Oktober hou Simond sy eerste preek in Stellenbosch se kerkie. Die Hollandse vryburgers wat die oggend saam met die kommandeur en sy hoë amptenare die diens bygewoon het, het daarvan niks verstaan nie, want dit was in Frans.

foto: Ronald Hijmans, 2010

Ondanks al zijn liederlijk gedrag is er heden ten dage zelfs een gastenverblijf op de campus van de Universiteit van Stellenbosch, afdeling Geneeskundewetenskappe, dat zijn naam draagt, 'die Mankadan onthaallokaal en -herberg. En op de plaats waar ooit de eerste pastorie stond, in de Dorpsstraat te Stellenbosch, staat een appartementencomplex genaamd het 'Sybrand Mankadangebou'.

Bronnen voor dit artikel zijn „Voor twee honderd jaren, Schetsen van het leven onzer Gereformeerde Vaders, Utr. 1886," blz. 57-68, Acta Syn. Snee, 1677 art. 41. Aanvullingen en verbeteringen ROMEIN'S NAAMLIJST DER PREDIKANTEN IN DE HERVORMDE GEMEENTEN VAN FRIESLAND door Dr. S. D. VAN VEEN, Blz. 347, 613. Diverse webpublicaties zoals, [Universiteit van Stellenbosch](#), [South African Stamouers](#) en [Die Groot Trek](#). Met dank aan [Kees Hoogakker](#).

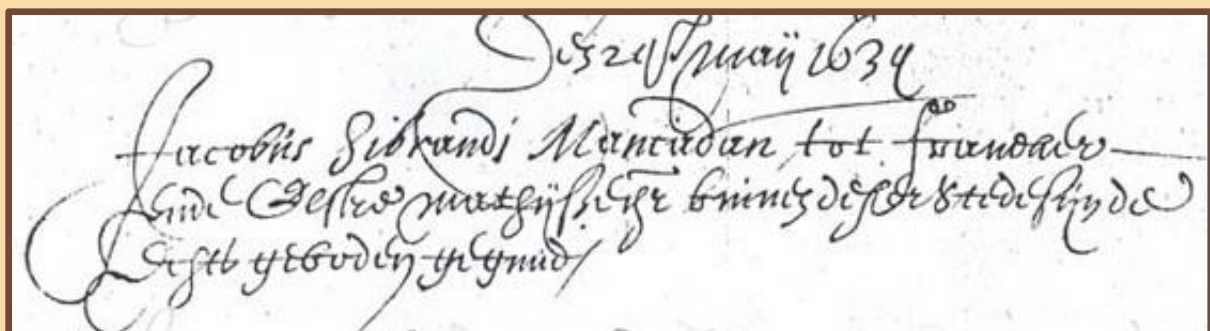
De grootste Friese landschapschilder uit de Gouden Eeuw

In de familie tak Alberts treffen we onder de verre voorouders van Wijmpje Ruitenbeek [echtgenote van Willem Alberts], de schilder Jacobus Sibrandi Mancadan. Hij wordt in de kunsthistorie beschouwd als de grootste Friese landschapschilder uit de Gouden eeuw.

Jacob werd geboren omstreeks 1602 te Minnertsga [zie foto] in Friesland, als zoon van glazenier, dorpsrechter, ontvanger, notaris en postulant voor het gerecht van Barradeel, Sybrant Augustinii en Neelcke Jacobs. Hij had een broer die chirurg was te Kollum en vier zusjes.

Men vermoedt dat Jacob als 24-jarige elders dan in Friesland z'n schildersopleiding kreeg en waarschijnlijk gereisd heeft. Hij trouwde, ongeveer 32 jaar oud, op donderdag 8 juni 1634 in Stiens, Friesland met de 23 jarige Elske Mathys Iserman, ook genaamd Siderius. Haar halfbroer was daar predikant.

HISTOARYSKE KOMMISSJE "DE EASTERWIERRUMER FREONERÛNTE"

In dezelfde periode werd er slechts enkele kilometers daarvandaan een ander schildershuwelijk gesloten, namelijk dat van Rembrandt van Rijn met Saskia van Uylenburgh. De familie van Elske en Saskia kenden elkaar en met enige fantasie kun je je voorstellen dat zij op elkaars huwelijken aanwezig waren.

Op 30 december 1634 wordt Jacob ingeschreven als burger van Franeker, met alleen de vermelding 'geboortig van Minnertsga'. Op 13 maart 1635 koopt hij als Jacobus Sibrandi een huis te Franeker en wordt dan voor 't eerst Meester Schilder genoemd. Op 10 augustus van datzelfde jaar wordt hun eerste kindje Ebeltje geboren in Oosterwierum, slechts drie weken later dragen ze haar ten grave in Minnertsga. Ruim een jaar later komt hun zoon Sybrand ook nog in Oosterwierum ter wereld. Het ging Jacobus voor de wind en op 1 september 1637 koopt hij een nieuw huis aan de Dongjumer pijp voor 815 goudguldens en 7 stuivers. Tussen 1637 en 1640 was hij ook burgemeester van Franeker. In 1638 woont het gezin op Het Noord te Franeker, alwaar opnieuw een dochter Ebel het levenslicht ziet. In 1640 wonen zij aan de Herengracht [huidige huisnummer 20]

Zijn inkomsten verkrijgt hij vooral uit de onroerend goedhandel. Zo verkoopt hij op 27 september 1644 'een hovinge ten oosten van het Mennonite Vermaenhuis'. In de akte wordt hij genoemd als oud burgemeester van Franeker en inwoner van Leeuwarden. In hetzelfde jaar koopt hij te Bergum een boerderij met bouwland ter grootte van ruim 30 ha. voor 5.740 Goudguldens en een deel van een boerderij genaamd 'Voorwerk' tussen Siegerswolde en Bakkeveen. Verder had hij grote belangen in de turfafgravingen bij Bakkeveen. Zijn vermogen stelde hem in staat onbekommerd het beroep van kunstschilder uit te oefenen.

HISTOARYSKE KOMMISSJE "DE EASTERWIERRUMER FREONERÛNTE"

Op 13 februari 1645 wordt Jacob Burger van Leeuwarden, hij betaalde hiervoor 6 Goudgulders. Op 12 april 1645 koopt hij 't Huys bij de Doele' en op 1 maart 1647 het huis Doelenstraat [huidige nr. 8] voor 2300 Goudgulders plus 15 schuiten turf en een 'schilderi van des copers eigen hant', verkopende partij is Samuel Wybes [Sickma]. Het gezin heeft hier jaren gewoond en het huis bleef tot 1713 in bezit van de familie. Johannes Mancadan, kleinzoon van Jacob verkocht het pand toen voor 1225 Goudgulders aan Anthonius Coulon, sindsdien bekend als Coulonhuis. Overigens heeft deze het stevig verbouwd en verspijkerd naar de mode van die tijd.

In 1648 en 1650 koopt Jacob naast hun huis nog twee 'kamers' [eenkamerwoningen] aan de hoek Groeneweg van respectievelijk S. Wijbes en S.W. Sickma, die dezelfde blijkt te zijn als die uit 1647.

De boerderij 'Voorwerk' bij Siegerswoude bewonen zij waarschijnlijk eerst als buitenverblijf. Moeder Elske werd er in 1669 ernstig ziek en werd per wagen naar haar dochter in Beetsterzwaag gebracht, alwaar zij na een ziekbed van drie weken stierf. Blijkbaar trok Jacob na haar heengaan bij z'n dochter Ebel in, want de 'Voorkant' werd per december verhuurd.

Jacob stierf ongeveer 78 jaar oud ten huize van zijn zoon Sybrand, die toen te Tjerkgaast predikant was. Op 9 oktober wordt hier 'de leed' [het begrafenismaal] gehouden. Op 12 oktober reisde dochter Ebeltje met het lichaam van haar vader naar Leeuwarden.

Op 14 oktober reisde dezelfde Ebeltje samen met haar neef Johannes, enige zoon van haar broer Sybrandus op een voerkar al hotsend, schommelend en af en toe glijdend over de modderige wegen, met achterop een stevig vastgesjorde doodskist waarin het gebeente van haar moeder Elske. Zij was al in 1669 overleden ten huize van Ebeltje te Beetsterzwaag, aldaar begraven en later herbegraven in Oosterwierum

maar nu haar echtgenoot ook overleden was, zou zij aan zijn zijde uiteindelijk rusten op het Oldehoofsterkerkhof.

Dat we dit alles kunnen reconstrueren ligt aan de administratiedrift van Ebeltje. Ondanks verdriet en alle beslommeringen heeft dit haar er niet van weerhouden alle gemaakte kosten tijdens de reizen, het begrafenismaal en het vervoer van haar vaders boedel, nauwgezet te noteren. Zij kende haar 'liederlijke' broer en zal haar voorzorgen genomen hebben met het oog op de verdeling van de erfenis. Jacob en zijn vrouw Elske zijn begraven in de Oldehoofsterkerk te Leeuwarden.

Grafschrift: *Anno 1680 den 4e october is in den Heere gerust den eersamen konstryken Iacobus Mancadan in leven old burgemeester der steede Franequer oudt 78 iaeren en leit hier begraven.*

Jacob is met name bekend geworden om zijn vaak heuvelachtige zonovergoten landschappen waarop herders, rotspartijen, vee en aan Italië herinnerende ruïnes uit de klassieke oudheid voorkomen. Naast deze italianiserende landschappen schilderde hij ook Scandinavische en Nederlandse landschappen.

Typerend voor zijn landschappen is het ontbreken van een duidelijke horizon en een donkere voorgrond met een doorkijk naar een heldere achtergrond. Hij schilderde vooral in bruine, grijze en gele oker tinten met een enkel accent in rood. Qua compositie en kleurgebruik heeft zijn werk grote overeenkomsten met een groep schilders die in het begin van de 17de eeuw in en rond Haarlem werkzaam was. Tot deze groep kunstenaars, die hun landschappen in een beperkt, monochroom kleurpalet schilderden, behoorden o.a. Jan van Goyen [1596-1656] en Salamon van Ruysdael [vòòr 1603-1670]. Aangenomen wordt dat Jacobus Mancadan nooit zelf in Italië en Scandinavië is geweest.

Bronnen voor dit artikel zijn Tresoar [Rijksarchief Friesland], DTB boeken, Burgerboeken Leeuwarden M226, p. 205 & M227, p. 51, Klein-Consentboek Folio 159, Hypotheekboek Folio 106. Het Nieuwsblad voor geschiedenis en cultuur; Fryslan, 11e jaargang nr.2, juli 2005 blz. 14 en nr.3, oktober 2005 blz. 17-19, Joop Woudstra]. Webpublicaties van Kees Hoogakker en de Codar lijst van het Fries Museum.

http://www.allemaalfamilie.nl/mgd_allemaalfamilie.php?pageid=7649&langid=1